

Takács József

EURÓPA APOSTOLA

„Jöjj át Macedóniába és segíts rajtunk.” (Csel. 16, 9.)

Az idén ünnepli a kereszténység annak a világtörténeti jelentőségű eseménynek tizenkilencszázados fordulóját, hogy Szent Pál a troasi látomásban feléje hangzó hívó szónak engedve Európa földjére lépett. Pál joggal annak a hívásnak folytatását hallotta ki a troasi látomásból, amely évekkel előbb Damaszkuszban hangzott feléje, amikor Krisztus arra hívta őt, hogy hordozza nevét a pogányok előtt, (Csel. 9, 15) „hogy megnyisd szemüket, hogy a sötétségből a világosságra, Istenhez térjenek” (Csel. 26, 18).

Pál a hellén-római világnak volt az apostola. Ennek a kultúrának tett tanúságot Jézus Krisztusról, ebbe építette bele a kereszténységet és így lett Európa atyja, a kereszténységtől elválaszthatatlan európai kultúra megalapozója. Nem túlzás azt mondani, hogy Európa a kereszténységgel lépett arra az útra, amely a világ nevelőjévé tette, s így nem túlzás az sem, hogy Európának mint Európának a története azzal kezdődik, hogy Pál apostol először tette európai földre a lábát.

Azóta épen tizenkilenc évszázad telt el. Péter ugyan hamarabb járt Európában, amikor Jeruzsálemből való eltávozása után „más helyre” ment (Csel. 12, 17). Eusebius és Jeromos tanúsága szerint ez a más hely Róma volt. Mégsem Péter, hanem Pál volt az az apostol, aki Európa népeinek az evangéliumot hozta, akinek a munkájából a *Ecclesia ex gentibus* megszületett és akinek küzdelmei eredményezték, hogy ma már csak *Ecclesia catholicá*-t ismerünk és hogy az *Ecclesia ex circumcissione* ma már csak a szakemberek között kerül szóba. Pál adta erejét, egész életét, hogy a világegyház és azzal együtt az európai, a keresztény kultúra alapjait megvesse. Így bizonyos és nagyon is igaz értelemben valamennyien az ő kincseinek örökösei, az ő szellemi gyermekei vagyunk.

Hogy minden félreértésnek már eleve elzárjuk az útját: az elmondandókat nem úgy értjük, mintha Pál nélkül az Egyháznak ez a sorsa és diadala nem következett volna be, hanem úgy, hogy a tényleges bekövetkezés Pálnak a műve. Isten talált volna más utakat és módokat, támasztott volna más személyeket; tényleg azonban Pál volt az ő választott edénye, hogy nevének ismeretét elvigye a népek színe elé (Csel. 9, 15), Pál kapta az apostolság kegyelmét, hogy az összes népeket a hit engedelmességére vigye (Róm. 1, 5). Törékeny edény létére nem tört össze annyi szorongatás és megpróbáltatás között (2 Kor. 11, 23—29).

Annak a feltevésnek is elejét kell vennünk, mintha Pál apostolt úgy lehetne tekinteni, mint valami útnak a hirdetőjét, mintha a pogányokból való Egyház első vagy Krisztus után második megalapítójának lehetne vagy szabad volna őt nevezni. Minden munkájában Krisztus szándéka és parancsa szerint folytatta a megkezdett művet: az Egyház bölcs építő-

mesterének tudta magát, de nem tervezőjének (1 Kor. 3, 10). Pál maga csudálkozna azon legjobban, ha valaki Krisztus mellé, Krisztus fölé vagy Krisztussal szembe akarná őt állítani, hiszen megtérése óta annyira egynek tudta magát Jézussal, hogy bátran merete mondani, ő tulajdonképen már nem is él, hanem Krisztus él őbenne (Gal. 2, 20). Pál másként mint Krisztus szolgája el sem gondolható; Pálnak egyetlen szava, egyetlen tette sincs, ami ne Jézus Krisztusban találná meg végső magyarázatát. Számára Krisztus az alap, amelyen kívül senki sem vetet másikat (1 Kor. 3, 11).

Pál mindenkori történeti jelentősége nemcsak abban van, hogy ő a nemzetek apostola (1 Tim. 2, 7), hanem abban is, hogy ő volt a pogányok közötti misszió úttörője, legfáradhatatlanabb és legeredményesebb munkása, ő vitte keresztül az Egyháznak a zsinagógától való elszakadását, ő építette ki Krisztus tanításából a keresztény teológiát, még János apostolt megelőzően.

Aki csak némileg is ismeri Európának, az európai gondolatvilágnak kialakulását, alapvető mozgató erőt, az egész világon való elterjedését (ha sokszor felhígított és megcsonkított formában is), az nem tagadhatja, hogy a keresztény világegyháznak kezdeményező és mindmáig döntő szerepe volt mindezekben. Európa pedig a kereszténységet Pál útján kapta, aki az európai műveltség evilági alapjait adó hellén-római világ apostola volt.

Pál kezdettől fogva arra kapott hivatást, hogy a pogányok között hirdesse Isten nevét. Ha ő nincs, talán István lett volna az, aki nemcsak a mózesi törvény megszünését, nemcsak a templom mulandóságát hirdette volna, hanem a Krisztusban való üdvösségnek a pogányok számára való rendeltetését is, anélkül, hogy ezeknek magukra kellett volna vállalniok a zsidóság terhét. István nagy beszédében nem veszett bele az akkori szokás szerint a törvény körüli végeszakadatlan vitákba (Csel. 7), hanem átfogó tekintettel, lángoló szavakkal bizonyította népének történetéből, hogy Isten minden küldöttének, következképpen a Messiásnak is szenvednie kellett a nép értetlensége és amiatt, hogy a törvény betűjére hivatkozott és így a törvény szerint meg kellett halnia (Ján. 19, 7). Hogy a messiásgyilkos törvény nem maradhat érvényben és hogy a kereszt áldozata mellett nincs szükség a zsidó templom áldozataira, azt már nem fejthette ki, mert a nép megdühödött ellene szívében (Csel. 7, 54) és valamennyien egy akarattal reá rohantak (57). Épen a fiatal Saul volt az egyik, aki legjobban dühöngött ellene, aki István megöletésében nem egyedül akart résztvenni, hanem az összes kövezőknek a ruháját őrizte (58), hogy így mindegyiknek a véres munkáját a magáénak mondhassa. Különbben már előzőleg halálára és még más keresztények kiirtására is szavazott (Csel. 26, 11). Alig hihető azonban, hogy István beszéde és halála teljesen nyomtalanul ment volna el Saul felett. Nem láthatunk bele akkori lelkipilágába; később azonban olyan gyakran tér vissza keresztényülködő korának említésére, hogy szinte lehetetlen arra nem gondolnunk: még mindig az István utáni álmatlan éjszakák emléke kísérti (1 Kor. 15, 9; Gal. 1, 13; 1 Tim. 1, 15; Csel. 22, 4; 26, 4—11).

István imádkozott üldözőiért (Csel. 7, 60). Ebben az imában is részesült Saul. És tudjuk is róla, hogy Isten meghallgatta vértanújának könyörgését. Szent Ágoston mondja, hogy ha István nem imádkozott volna így, akkor most nem volna az Egyháznak szent Pálja; és hogy azért kelt föl a földről Saul Pálként, mivel a földreborult István imája meghallgatást nyert (382. beszéd). Isten Egyházának el kellett veszté-
nie Istvánt, egyik legnagyobb reménységét, hogy megkaphassa helyette Pált.

Pál tanításának középpontja Jézus Krisztus, a megfeszített. Nem is akart mást tudni (1 Kor. 2, 2), nem is akart másban dicsekedni (Gal. 6, 14). Nem tudjuk, hogy milyen néven nevezte Damaszkusz előtt; minden bizonnal úgy, ahogy a többiek nevezték, akik gyűlöletben izzottak el-lene és akiket ő buzgóságban felülmúlt (Gal. 1, 14). Később is elmondotta ezt a nevet, persze már egészen más értelmezésben: „Krisztus meg-váltott minket a törvény átkától, á t o k k á lévén érettünk, mert írva van: Á t k o z o t t mindaz, aki fán függ!” (Gal. 3, 13). Hányszor sziszeghette a názáretiről az „átkozott” nevet, amikor magában tépelődött népének romlásán és a hamis próféta után való eltévelyedésén! Hány-szor akartá rávenni magukat a keresztényeket is, hogy átkozottnak ne-vezzék Jézust, hogy káromolják! (Csel. 26, 11).

Damaszkusznál azonban találkozott vele. Ott mindjárt az első szembekerülésnél látta, hogy nem mese a feltámadás, hogy Jézus való-ban él! Olyan tekintettel nézett Saulra, mint amilyen szomorú és sírásra-hajló szemmel nézte Jeruzsálemet (Luk. 19, 41) és olyan hangon szóltott hozzája, mint amilyen en elpanaszolta, hogy hányszor akarta Jeruzsálem fiait összegyűjteni (Máté 23, 37). Akit eddig a zsidóság szégyenének tartott, az atyáinak nyelvén, az édes-fájdalmas Saul néven kétszer is megszólította: Saul, Saul, miért üldözöl te engem? (Csel. 9, 4.)

Saulban egyszerre minden összeomlott, ami addig éltette és vezé-relte, de egy pillanatig sem maradt üresség a lelkében. Azonnal előtört belőle a csodálkozó, de legkevésbé sem kételkedő, inkább meggyőződő kérdés: Uram, ki vagy te? (5.) Már azon a néven szólította meg, ame-lyen atyái istenüket nevezték, amely név az őszövétségben és a profán görögségben is az istenséget jelentette: Kyrios! Kyrie! Erre jött a vá-lás: Jézus vagyok; és hozzá a szemrehányás, amelyről aztán Pál egész életén át nem tudott megfeledkezni: akit te üldözöl (5). Ebben a pilla-natban ment végbe Saulban, amit ő aztán mindenkiben végbe akart vinni: értelmével szolgáságra hajlott, Jézus iránt való engedelmességbe (2 Kor. 10, 5). Előbb nem ismerte így Jézust, azért volt üldözője, káromlója és gyalázkodva emlegette (1 Tim. 1, 13); amit tudott is róla, az sem volt az igazság szerint, hanem ahogy a zsidók beszéltek neki felőle (2 Kor. 5, 16). Most azonban látnia kellett, hogy az istenség jeleivel tündökölt előtte: fénybeöltözötte, vakító ragyogás központjaként égi hangon szólva (Csel. 9, 3). És ezt tartotta ő Isten ellenségének!

Saul sosem volt a tétlen ábrándozás embere, valami mindig ösztö-nözte. Mostantól kezdve Krisztus szeretetének sodrába került, az sür-gette állandónak (2 Kor. 5, 14). Látnia és tudnia kellett: Jézus nem azért

jelent meg neki, hogy megsemmisítse, hanem hogy megmentse; nem azért, hogy ártsen neki, hanem hogy hasznossá tegye; nem azért, hogy boszszút álljon rajta, hanem hogy kegyelmével kitüntesse; nem azért, hogy eltaszítsa, hanem hogy egészen közel vonja magához: Jézus jósága és emberszeretete jelent meg neki! (Tit. 3, 4.) Lehetetlen volt ezzel a szeretettel szemben érzéketlennek maradnia, aki annyira fogékony volt a jó iránt, még ha tévedett is annak megismerésében! Ezért kérdezte azonnal, amikor élete tévedésére rádöbbsent: Uram, mit akarsz, hogy cselekedjem? (Csel. 9, 6.) És amikor megtudta, hogy mi Krisztus akarata, úgy érezte, nem lehet megállania, hanem valóban sodorja a szeretet és hogy jaj neki, ha nem hirdeti az evangéliumot, hiszen szükség kényszeríti erre (1 Kor. 9, 16).

Damaszkusz után az arabiai pusztában Krisztus nemcsak magát, hanem tanítását is megismertette vele. Pál ugyanis nem bírta magában hordozni a nagy eseményt és annak minden következményét: teljesen át akarta magát ennek az élménynek adni, semmiképpen sem akarta, hogy ember is beleavatkozhasssék. Egyedül Krisztussal magával, egyedül akart együtt lenni. Ezért elvonult az emberek közül (Gal 1, 17-18). Három észten-deig élt Arábia valamelyik kietlen helyén. Ez alatt az idő alatt Krisztus evangéliuma teljesen ismeretes lett előtte. Nem tudjuk, mi módon kapta a kinyilatkoztatásokat: látható formában jelent-e meg neki az Úr, vagy belső megvilágosítás útján vezette-e be az apostol számára elkerülhetetlenül szükséges tudnivalók ismertébe. Mindegy: az eredmény az volt, hogy Pálban megdönthetetlenül élt a tudat és rendületlenül hirdette, hogy ő Krisztus apostola és hogy tanítása Krisztus igéje (Róm. 1, 1; Gal. 1, 1, 11). Ez nem csupán egyéni. esetleg téves meggyőződés volt, hanem mind a kettőt hivatalosan is elismerte Péter, Jakab és János, akik az Egyház „oszlopai” voltak; elismerték Pál tanítását, baráti jobbot nyujtottak neki és rábízta, hogy a pogányok apostola legyen (Gal. 2, 5—10).

Krisztust aztán Pál mindig határozott és éles vonásokkal állítja hallgatói elé, hiszen nemrég még élt személyről volt szó, nem pedig ködös mítoszról. Olyannak mutatja, hogy a napnál is világosabban kitűnik: sohasem jutott eszébe vele egy rangban vagy egyenlő értékelésben szerepelni.

Jézus létezik minden teremtmény előtt (Kol. 1, 12—20; Zsid. 1, 1—6); Isten fia már a megtestesülés előtt, következésképpen szó sem lehet arról, hogy a názáreti Jézus csak fogadott fia volna Istennek, vagy hogy az Isten fia és a názáreti Jézus nem lenne egy és ugyanaz a személy (Róm. 8, 3; Gal. 4, 4; Zsid. 1, 1—14); neki köszönhetjük, hogy mi is istenfiak lehetünk, Isten óra való tekintettel fogad minket gyermekeivé (Róm. 6, 11; Ef. 4, 24; Col. 3, 9—12; Tit. 3, 4—7); ő fog mindnyájunkat megítélni egész életünkről (1 Kor. 4, 3—5; 2 Kor. 5, 6—10; Róm. 14, 10—12); amit az ószövetség Istenről mond, azt Pál minden változtatás nélkül Jézus Krisztusról érti (Róm. 10, 9—13 és Joel 2, 32; Róm. 14, 11 és Iz. 45, 23; 49, 18; Zsid. 1, 8 és Zsolt. 44, 6; Zsid. 1, 10 és Zsolt. 101, 26). Ugyanúgy jár el ebben, akár Péter vagy a többi apostol; végül

Pál Krisztus Jézust kifejezetten is Istennek nevezi (Róm. 9, 3—5; Kol. 2, 8—10; Fil. 2, 5—10; Tit. 2, 11—14); amikor az efezusi preszbiteréktől búcsúzik, így inti őket: vigyázzatok magatokra és az egész nyájra, amelybe titeket a Szentlélek püspököknek helyezett, hogy kormányozzátok Isten egyházát, amelyet tulajdon vérével szerzett (Csel. 20, 28). — Aki tehát vért ontotta a kereszten, az Pál tanítása szerint Isten.

Mennyire helytelen tehát az a felfogás, amely Pált úgy akarja feltüntetni, mint Krisztustól független egyházalapítót, mint egyáltalán Krisztustól más valakit az Egyház életének az elindításában. Pál minden igehirdetését, minden intézkedését abban a mélységes tudatban és meggyőződésben teszi, hogy evangéliuma Krisztus tanítása és hogy intézkedései a Krisztussal való teljes és igaz egységből fakadnak, úgy, hogy szinte magának Krisztusnak az intézkedései (2. Kor. 5, 20—21; 13, 3). Ha Pál Krisztustól függetlenül akart volna intézkedni, akkor igazán nem lett volna semmi értelme sem annak, hogy tanításában Krisztus személyét ennyire az előtérbe állítsa. Másrészt ha Pál annyira más és annyira eredeti lett volna, hogy nem támaszkodott volna mindenben Krisztus tanítására, amelynek közös letéteményesei és hirdetői voltak valamenynyien az apostolok, azt sem lehetne megmagyarázni, hogy miért tartotta maga Pál is szükségesnek, hogy tanítását összevesse Péternek és a többieknek a tanításával (Gal. 1, 18; 2, 2); hogy mi módon találkozott össze olyan hajszálpontosan valamennyiüknek a tanítása (Gal. 2, 7); és hogy a Pál által felvetett vitás kérdésben miért épen Péternek és Jakabnak a felszólalása adta meg a döntést (Csel. 15):

Mégis volt valami Pál tanításában, amire vonatkozólag ő maga is dicsekszik, hogy neki, az összes szentek legkisebbikének adatott meg megértenie és hirdetnie a nemzetek között Krisztus felfoghatatlan gazdagságát és felvilágosítani mindenkit, hogy miképpen vált valóra a titok, amelyet azelőtt senki sem ismert, hogy tudniillik a pogányok társörökösök, egy testbeliek és együtt részesülnek Krisztus ígéreteiben Jézus Krisztus útján az evangélium által (Ef. 3, 6, 8—9).

Ennek a helyes megértéséhez szükséges tudnunk, hogy Pál tanítása a kereszt teológiája. Ezt Luther is helyesen látta, mint a kereszténység központi gondolatát, csak az a kár, hogy nem helyesen értelmezte és nem helyes következtetéseket vont le belőle.

Említettük már, hogy Pál Jézus Krisztust, a megfeszítettét prédikálta (1. Kor. 1, 23). Nekünk ez magától értetődő, hiszen el sem tudjuk a kereszténységet a kereszt nélkül képzelni. Jó azonban tudnunk; érdeme az is, hogy közöttünk ma már annyira „fénylik titka keresztfának“; a kereszt ugyanis valamikor a zsidók számára botrány volt, a pogányoknak pedig ostobaság, és csak Isten választottai látták be Pál prédikálása nyomán, hogy tulajdonképen Isten ereje és Isten bölcsessége (1. Kor. 1, 23—24).

A kereszt botrány volt a zsidók számára: a zsidók sehogysen tudtak megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy nemzetük dicsőséges története a kereszt gyalázatos fáján megfeszített emberben érje el tetőpont-

ját, abban lelje meg igazi értelmét, és hogy az üdvösség számukra is onnan kezdődjék.

A kereszt ostobaság volt a pogányok számára: a pogányok bölcsességét kerestek, azaz az emberi észre szabott igazságokat és az emberi fülnek tetszetős mondásokat. Az apostol prédikációjában azonban egyiket sem találták meg: ki hallott valaha olyat, hogy a dicsőség királya szenvedve, kereszten váltja meg az emberiséget és hogy a kereszt útja a boldogság királyi útja? És ha hallott is, testies ember nem képes ezt felfogni! (1. Kor. 2, 14). Azt sem igen hitték volna, hogy Isten majd a legnagyobb bölcsességet ilyen egyszerű szavakban hirdetteti, hiszen Pál sehová sem ment a beszédnek vagy a bölcseségnek a fenségével, beszéde és tanítása nem az emberi bölcsesség meggyőző szavaiból állott (1. Kor. 2, 1 és 4).

Pál evangéliuma pedig a „kereszt igéje“ (1. Kor. 1, 18). Ő azonban ezt sohasem szegényli, mivel Isten ereje az mindenkinek az üdvösségére, aki hisz, akár zsidó, akár görög (Róm. 1, 16) és amelyet csak azok nem ismernek meg, amely csak azok előtt van elfedve, akik veszendők, akikben ennek a világnak az istene — az ördög — megvakította a hitetlen értelmet, hogy ne ragyogjon számukra az evangélium fénye Krisztus dicsőségéről, aki az Isten képmása (2. Kor. 4, 3—4).

A kereszt igéje pedig azt jelenti, hogy egyetlen út van az üdvösségre, egyetlen a közvetítő Isten és az emberek között: az ember Krisztus Jézus, aki mindenkiért áldozta fel magát váltságul annak a bizonyosságára, hogy Isten mindenkit akar üdvözíteni és az igazság ismeretére elvezetni (1. Tim. 2, 4—6). Jézus tehát az ujszövetség közvetítője, akinek a vére szebben szól, mint Ábelé, mivel nem bosszúért kiált föl az égbe, hanem irgalomért és bocsánatért (Héb. 12, 24). Krisztus pedig irántunk való szeretetből adta magát a kereszthalálra (Gal. 2, 20), hogy megváltson minket minden gonoszástól s jöcselekedetekre igyekvő tulajdon népévé tisztítson (Tit. 2, 14).

A megváltást szükségelő gonoszság az egész emberiséget elárasztotta. Pál a rómaiakhoz írt levelében bebizonyítja, hogy a zsidók és a görögök mind a bűn alatt vannak, amint meg van írva: nincs egy igaz ember sem; nincs, aki megértse, nincs aki keresse az Istent; mindnyájan letértek a jó útról és egyaránt haszontalanok lettek; nincs aki jót cselekedjék, nincs egyetlenegy sem (Róm. 3, 9—12). Az Isten ugyanis mindenkit engedetlenség alá rekesztett, hogy mindenkin megkönyörüljön (Róm. 11, 32). Az Írás is mindent bűn alá foglalt, hogy az ígéret Jézus Krisztus hite által adassék (Gal. 3, 22).

A szabadulásnak tehát van útja, de csak egyetlen: hála legyen érte Istennek, a mi Urunk Jézus Krisztus által van! (Róm. 7, 25). A Jézus Krisztusba való keresztségben az ő halálába keresztelkedtünk meg, a keresztség által vele együtt a halálba temettettünk el, hogy így egybenőve vele a halál hasonlatosságában, egyek legyünk majd vele a fel-támadásában is (Róm. 6, 3—6).

Megváltásunk így Jézus halála, kiontott vére útján van (Ef. 1, 7;

Kol. 1, 14). Így szerzett ő békét mindeneknek (Kol. 1, 20). Mindnyájan ingyen vétkeztek és nélkülözik Isten dicsőségét; most pedig mindnyájan ingyen igazulnak meg Isten kegyelméből a Jézus Krisztus által véghezvitt megváltásban, akit Isten arra rendelt, hogy vérével engesztelést hozzon (Róm. 3, 23—25). Így az üdvösség kegyelemből van a hit által, és senki sem sajátmagától nyeri el. Az üdvösség ugyanis Isten ajándéka, nem pedig az ember cselekedeteiből fakad (Ef. 2, 8—9).

Az üdvösséget tehát Isten adja Jézus Krisztus által. Ezzel egyúttal hatályon kívül helyezi a zsidóság számára adott, egyébként azonban magába véve, a Messiástól elvonatkoztatva amúgy is hatástalan üdvözülési módot: nem szükséges a körülméltetés, nem szükséges a mózesi törvény megtartása, megszűnik a tóra uralma. Így prédikálja Pál a pizídiái Antiókiában, hogy Jézus Krisztus által hirdeti hallgatónak a bűnök bocsánatát és hogy mindattól, amitől Mózes törvénye által meg nem igazulhattak, Jézus Krisztus által mindenki megigazul, aki hisz (Csel. 13, 38—39). Az ószövetségi előírások csak külső, szertartási tisztaságot eszközöltek, de lelkiismeretében senkit sem szenteltek meg (Zsid. 9, 9). Az ószövetségi áldozatok nem hoztak megigazulást, hanem csak évről-évre emlékeztettek a bűnre, azt azonban nem törölték el. Különben is lehetetlen magában véve is, hogy bikák és bakok vére bűnöket töröljön el (Zsid. 10, 1—10).

Péter apostol szerint is istenkísértés lett volna a pogányokat az ószövetségi törvény igájába hajtani, amelyet sem az atyák, sem a fiak nem bírtak viselni; hiszen ugyis azt hiszik valamennyien a zsidókból lett keresztények is, hogy Jézus Krisztus kegyelme által üdvözülnek és hogy ugyancsak az által üdvözülnek a pogányok is (Csel. 15, 10—11). Ezért szállhatott vele szembe Pál is Antióchiában, amikor Péter okosságai szempontból úgy vélte, hogy a zsidókkal együtt jobb megtartania a mózesi előírásokat, mint túltennie magát azokon a pogányokból lett keresztények kedvéért. Pál akkor is kifejtette, hogy az ember nem a törvény megtartása által igazul meg, hanem Jézus Krisztus hite által. Ezért hisznek a keresztények valamennyien Krisztus Jézusban, hogy az ő hite által igazuljanak meg és nem a törvény cselekedetei által, mert a törvény cselekedetei által egy ember sem igazul meg (Gal. 2, 16—17).

Az egy Isten nemcsak a zsidóké, hanem a pogányoké is, aki megigazulttá teszi a körülméltet a hitből és a körülméltetlent a hit által (Róm. 3, 29—30). Azonfelül, ha a megigazulás a törvény által volna, akkor nincs értelme Krisztus halálának és nem is volt rá semmi szükség (Gal 2, 21).

A törvénynek az üdvösségre való erőtlenségéből következik, hogy nincs különbségtétel ember és ember között, zsidó és nemzsidó között, hiszen az Isten igazsága a Jézus Krisztusban való hit által jön mindazokba, akik hisznek őbenne (Róm. 3, 22). Innen van Izrael rettenetes tévedése és szerencsétlensége: a helyzet ugyanis az, hogy a pogányok, akik nem jártak a megigazulás után, elérték a megigazulást, még pedig a hitből való megigazulást. Izrael ellenben törekedvén a törvényben való megigazulásra, nem jutott el a megigazulás törvényére: Miért? Mert

nem a hit, hanem a cselekedetek által akarta elérni. Megbotlottak a botlás kövében, amint meg van írva: Ime, Sionban leteszem a botlás követ és a botrány szikláját, és senki sem szégyenül meg, aki hisz benne (Róm 9, 30—33). Izrael megbotlott, megbotránkozott Krisztusban, nemcsak azért, mert neki botrány volt a keresztfeszített Messiás (1. Kor. 1, 23), hanem azért is, mert Krisztus nem emelte uralomra a törvényt és nem a törvény megtartásának az áráként ígérte a megigazulást.

Mivel az üdvösség minden ember számára Jézus Krisztusban van és mivel Jézus Krisztus minden emberért egyformán meghalt, azért Isten előtt nincs különbség zsidó és görög között (Róm. 10, 11). Jézus Krisztusban ugyanis sem a körülmetélés nem ér semmit, sem a körülmetéletlenség, csak a hit, amely a szeretet által munkálkodik (Gal. 5, 6). Tehát mindaz, ami Krisztusban van: új teremtmény; a régiek elmúltak ime, minden ujja lett (2. Kor. 5, 17).

A törvény értéke az, hogy nevelő volt Krisztusra, hogy aztán az őbenne való hit által a megigazulás megtörténhessék. A hit elkövetkezéssel aztán nincs többé szükség a törvényre. A hit által mindenki Isten fia és felnőtt, mert akik Krisztusba megkeresztelkedtek, azok Krisztust öltötték magukra. Nincs többé zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő: mindenki együtt egy Krisztus Jézusban. Aki pedig Krisztusé, az Ábrahám ivadéka, az isteni ígéretnek az örököse (Gal. 3, 24—29).

Az evangélium tehát nem ismer el semmiféle különbséget ember és ember között: nincs különbség származás és nem, vagyoni és társadalmi helyzet szerint; az evangélium nem hogy nem emel gátat az emberek közé, hanem a meglévőket is lebontja és így valósítja meg Isten gyermekeinek egyetlen családját.

A legnagyobb válaszfal az akkori időkben a zsidók és a pogányok között volt. Legalább is az zsidók kínosan elválasztódtak minden más néptől, mint Isten kiválasztott népe és az isteni ígéret birtokosa. Végrehajtották ezt az elválasztódást még azon az áron is, hogy az embergyűlölet alaptalan vádját kellett a pogányok előtt viselniük, akik nem tudták, ezt a nagy elkülönülést megérteni. A zsidók magukat Isten háznépének tudták, mindenki más csak jövevény vagy idegen lehetett mellettük; magukat Istenhez közelállóknak tudták, mindenki más csak távollévő lehetett.

Pál kifejezetten tanítja, hogy Jézus Krisztusban ennek az elválasztódásnak is meg kell szünnie, békességben eggyé kell lennie pogánynak és zsidónak. Így ír a pogányokból lett efezusi hívekhez: „Egykor pogányok voltatok a testi származás szerint, és körülmetéletlenségnek neveztek benneteket azok, akiket a testen kézzel végzett körülmetéledésről neveznek el. Akkoriban Krisztus nélkül voltatok, idegenek voltatok Izrael közösségétől, kívül álltatok az ígéret szövetségéin, remény nélkül és Isten nélkül voltatok ezen a világon. Most azonban ti akik egykor távol voltatok, közel jutottatok Krisztus Jézusban Krisztus vére által. Mert ő a mi békességünk, aki a kétfőt eggyé tette és a közbeeső vá-

laszfalat: az ellenségeskedést, lebontotta saját testének a feláldozásával, a parancsok rendelkezéseiből álló törvényt megszüntette, hogy mint békeszerző, a kettőt új emberré teremtsen önmagában, és a kettőt az Istennel a keresztfa által egy testben kiengesztelje, megölvén az ellenségeskedést sajátmagában. S eljött, hogy békét hirdessen nektek, kik távollévők voltatok, s békét a közellevőknek, mert mindkettőnknek utat nyitott egy Lélek által az Atyához. Így tehát most már nem vagytok idegenek és jövevények, hanem a szentek polgártársai és az Isten házanépe, az apostolok és próféták alapjára rakott épület, melynek szegletköve maga Krisztus Jézus" (Ef. 2, 11–20).

Európa története tulajdonképpen nem más, mint sokszor tudatos, többször tudattalan törekvés ennek az egységnek megvalósítására. Mindenkor az igazi „új ember” eszményét akarja megvalósítani és általa az egységet. A történelem folyamán annyira sikerült az elválasztó ellentéteket megszüntetni, a válaszfalakat lebontani, amennyiben sikerült a Krisztusban való új embert megvalósítani. Minden nagy katasztrófa után komolyan nekilendül Európa, hogy az új embert valósággá tegye, sokszor — sajnos — nem Krisztusra szegzett szemmel és ezért csak tapogatózva. Ennek az új embernek a megvalósítása nélkül mindig új és új ellentétek merülnek fel, újabb és újabb összezapások robbannak ki. Az „új ember” gondolata azonban minden sikertelenség ellenére is ott él minden európai lelkében, vagy akit legalább megérintett Európa szelleme, ha talán nem is tudja annak a gondolatnak krisztusi eredetét és ha talán nem is döbben rá, hogy Pálnak a nyomán keres.

Pálnak ez a nagy vonásokban ismertetett teológiai alapgondolata magyarázza meg azt a meg nem értést, sőt üldözést, amelyet fáradtságosan munkás élete alatt kellett elszenvednie. A pogányokkal nem volt különösebben sok baja, hanem inkább a „hamis testvérekkel” (2. Kor. 11, 26). A zsidókkal, akik hallani sem akartak arról, hogy a megfeszített lehessen a Messiás; vagy ha el is ismerték, hogy az üdvösség a megfeszített Krisztusban van, a Krisztushoz való eljutáshoz szükségesnek tartották a törvény felvételét, a zsidósághoz való csatlakozást. Ahol Pál működött, utána mindig megjelentek ezek és hirdették: „Hacsak körül nem metélkedtek Mózes törvénye szerint, nem üdvözülhettek” (Csel. 15, 1). Még Galátia távolfekvő hegyes falvait is bejárták ezek a hamis testvérek, hogy kikémleljék Pálnak Jézus Krisztusban való szabadságát, hogy aztán híveit is a szolgaságba taszítsák (Gal. 2, 4). Akik ugyanis körülmetélkedtek, kötelesek voltak az egész mózesi törvényt megtartani (Gal. 5, 3). Ennek pedig igen nagy dogmatikai következményei voltak: ha körülmetéletlenségben nem lehet üdvözülni, ha Mózes törvényének a megtartása elkerülhetetlen ösvény az üdvösségre való eljutáshoz, akkor nem egyedül Krisztus keresztjéből fakad a megigazulás, akkor megszűnt a kereszt botránnya (Gal. 5, 11). Ez pedig azt jelentené, hogy a zsidó faj az üdvösség kiküszöbölhetetlen hordozója és továbbadója, azaz senki sem üdvözülhet, ha nem lesz zsidóvá. Pál pedig épen azt tanította, hogy a megváltás egyedül és kizárólag Krisztusban van, a törvény elégtelen az üdvösségre, mert egyrészt

erőten, másrészt, mert megtarthatatlan. Nem mintha Pál rossznak monddotta volna a körülmétkedést vagy a törvényt; félreérthetetlenül hirdette azonban, hogy sem a körülmétkedést, sem pedig a mózesi törvény megtartása nem szükséges az üdvösségre. Szerinte Krisztusnak értünk ontott vére elegendő minden bűnünk lemosására és az Istennel való végleges szövetség visszavonhatatlan megerősítésére; egyáltalán nincsen arra szükség, hogy akár az egyes ember vére folyjék a körülmétkedésben, akár az áldozati állatok vére a templomban.

A zsidóknál — legalább is egyik-másiknál — bizonyára az a gondolat is kísértett, hogy minden népet a maguk közösségébe kényszerítve, talán így valósíthatják majd meg népük dédelgetett álmát, a messiási viláгурalmat. Ezzel szemben hangsúlyozta Pál olyan határozottan, hogy megszűnt minden különbség, a kiváltságok megszűntek csak a zsidók kiváltságai lenni és hogy nem szabad többé a zsidóknak sem a pogányokból jöttek mintegy idegeneknek és jövevényeknek tekinteni, hanem azokban is teljes jogú polgártársaikat és Isten házanépét kell látnunk. Isten országa nem jelentheti egy népnek a többi fölött való uralmát, hanem Isten uralmát a testvérekké vált népek fölött.

Ha pedig áttérünk a gyakorlati következményekre, azokat nem is lehetne egyhamarjában felsorolni: gyakorlatilag keresztülvihetetlen lett volna a pogányok megtérítése, ha a zsidóság felvétele szükséges lett volna a kereszténységre való megtéréshez. A zsidóság törvénye beleszólt az életbe, a legbelső családi életbe; a szabadsághoz szokott görögök ebbe például sohasem mentek volna bele. Nem is szólva a körülmétkedésről, amely egyrészt felnőtt korban nem is volt olyan teljességgel veszélytelen, vagy legalább is nem volt fájdalomtól mentes műtét (Gen. 34, 25), másrészt sok férfiember szégyelte volna és miatta elriadt volna a kereszténységtől, hiszen így például a nyilvános fürdöket nem látogathatták volna; ez a meggondolás nem egy zsidót is arra készítetett, hogy zsidó származását sebeszi beavatkozás útján elrejtse (1. Mak. 1, 16; 1. Kor. 7, 18). Igen nagy nehézség lett volna a házasság körül; azt mindja a Misna: „Aki nem zsidó asszonyt vesz feleségül, azt a zelóták a legszívesebben megölnék.“ A vegyesházasság ugyanis — (legalábbis a fogság utáni zsidóság felfogása szerint) — teljességgel és minden körülmények között megengedhetetlen volt, véteknek és fajtalanságnak számított (Ezr. 9, 2; 10, 3; Neh. 10, 30; 13, 25; Mal. 2, 10—12; Eszt. 14, 15).

Igy a törvény áthághatatlan falat emelt volna a zsidók, a zsidókká kényszerült keresztények és a többi ember között. A kereszténység, ha egyáltalán meg is maradt volna, megmaradt volna mint egy elkülönült zsidó szekta, sohasem lehetett volna azonban világvallásá, Európát a világ élére állító nagy szellemi erővé és Európa útján az egész világ vallásává, a népek nevelő és megtartó édesanyjává.

Érthető tehát Pál küzdelme, amelyet elméletben teljes siker is koronázott az apostoli zsinaton (Csel. 15), amelyet azonban a gyakorlatban igen sok keserűség, igen sok csalódás, sőt kudarc is kísért. Nagyon jól tudta, hogy a kereszténységet nem lehet felhigítani semmiféle emberi

vagy nem belőle fakadó gondolatokkal (2. Kor. 2, 17; 4, 2), mert mihelyt teljességéből veszít vagy lényegével nem egyező idegen eszmét olvaszt magába, azonnal megszűnik katolicitása, azonnal oda van nagy szétterjeszkedésre törekvő ereje, sőt oda van maga az igazi kereszténység.

Pál szelleme él a római Egyházban: soha sem alkudozott hit és erkölcs dolgában, sohasem akart diplomatáskodni, hanem elsősorban mindig a krisztusi letéteményt őrizni. És ennek köszönheti, hogy az apostoli Egyházak közül egyedül maradt meg; látott veszteségeket, szenvedett súlyos csapásokat, de a hullámok minden verésén felül tudott emelkedni és mindig ugyanaz tudott maradni, aminthogy Krisztus Jézus is ugyanaz tegnap és ma és mindörökké (Zsid. 13, 8).

Pálnak eddig előadott tanításából következik, hogy az emberi méltóságról kezdettől fogva vallott (ha nem is mindig aprópénzre váltott) európai, felfogás benne tisztelheti Krisztus után atyját, első hirdetőjét. Ő volt az első, aki az ember jogait hirdette: nem valamely társadalmi osztály, nem egy nép, nem egy faj, nem az egyik nem, hanem az ember jogát. Ez is hallatlan volt előtte, amikor az embert emberré nem az emberi természet tette, amikor maga az emberi természet magában véve még nem jogosította emberi életre, hanem a születés, a vagyon, a társadalmi helyzet, esetleg a műveltség, a véletlen szerencse. Pál hirdette elsőnek, hogy a rabszolga is ember, sőt testvér Jézus Krisztusban. Nagyon szép bizonyosság erre a Filemonhoz írt levél. Ez ugyan magánlevél, jelentősége azonban sokkal nagyobb ennél; címzettje is kiadta a kezéből. többfelé is azonnal olvasták a hívek gyülekezetében, később mindenfelé ismeretessé vált, miránk is eljutottak szavai, minket is kötelez tanítása. A Gondviselés útját és ujját kell látnunk, hogy épen ez a jelentéktelennek látszó magánlevél maradt meg, míg nagyobb levelek veszendőbe mentek.

Pál nem hirdetett rabszolgázadást. A kereszténység mindig először belülről akarja az embert átalakítani, vallási okokból, Isten nevében akarja a helyest és a jót uralomra juttatni. A rabszolgák esetében is így járt el: a kereszténység gondolatvilágának kezdettől fogva lényeges alkotóeleme volt, hogy a megváltottak valamennyien (tehát minden ember kivétel nélkül) egyek Krisztusban és hogy egyenlőek Isten előtt. Ez a felfogás azonban nem maradhatott időtlen időkre tisztán elméleti igazság, hiszen a kereszténység nem elvont bölcsekedés, hanem az igaz embernek a hitből való élete (Róm 1, 17; 3, 11; Zsid. 10, 38). Épen ezért ennek a felfogásnak a gondolat elvontságából és általánosságából ki kellett lépnie a gyakorlati megvalósulásba, az egyes emberre való alkalmazásba: más szóval meg kellett változtatnia az emberi társadalom arculatát, embernek emberhez való viszonyát.

A kereszténység ugyan nem változtatja meg az embernek a társadalomban elfoglalt helyzetét (1. Kor. 7, 18—21), de mindnyájan egy Lélekkel egy testté kereszteltettek, akár zsidók, akár pogányok, akár szolgák, akár szabadok (1. Kor. 12, 13). Ennek megfelelően az Egyház mindjárt megnyitotta az utat a rabszolgák előtt a legmagasabb egyházi

hivatalokra is: senki sem akadhatott fel azon, hogy az Egyházat majd az illusztris gens Cornelia egyik tagja, majd pedig a rabszolga Callistus kormányozta; mindenkinek a személyt kellett bennük néznie, nem pedig a származást, nem a rangot, nem a világi vagyont és helyzetet. Minden más területen is: akinek a vallás komoly életprogramm és létkötelesség volt, adva volt a magatartás a rabszolgával és egyáltalán minden egyes emberrel szemben.

A későbbi kereszténység sohasem feledkezett meg Pál érdemeiről és ha szabadonbocsátás történt, mindig megemlékeztek róla és mondták: Pál hirdette, hogy nincs szolga, hanem csak szabad...

...Úgyancsak páli hagyaték az európai kultúrában a munka megbecsülése. Igazán joga lett volna hozzá, hogy a hívek tartsák el, ő azonban dolgozott, hogy maga keresse meg kenyerét és senkinek se essék terhére (1. Kor. 9, 4; 1. Tesz. 2, 9; 2. Tesz. 3, 8).

A kinyilatkoztatás tanítja, hogy Isten az embert munkára teremtette (Gen. 2, 15) és parancsot adott neki, hogy hajtsa a földet uralma alá (Gen. 1, 28), ami sehogysem megy másképen, mint szívós és kitartó munka, az elemekkel való állandó küzdelem útján. Krisztus is hirdette, hogy méltó a munkás a bérére (Máté. 10, 10), ha nem is volt arra szükség, hogy a munkáról külön tanítást is adjon, mivel a zsidók mindig megbecsülték a munkát, az írástudók valóságos himnuszokat zengettek róla és ők maguk is kézi munkával keresték meg kenyerüket szellemi elfoglaltságuk mellett. Így Pál is sátorkészítő mester volt (Csel. 18, 4) és munkával kereste meg kenyerét (Csel. 20, 34; 1. Kor. 4, 12). Meg is kívánta, hogy mindenki dolgozzék, hogy saját megélhetését biztosítsa; aki pedig nem dolgozik, ne is egyék (2. Tesz. 3, 10). Meg is parancsolta, hogy senki se töltsé idejét hiábavalóságokkal, hanem mindenki csendesen munkálkodjék és úgy egye kenyerét (2. Tesz. 3, 12). Így senki sem esik majd másnak terhére (1. Tesz. 4, 11). Aki becsülettel dolgozik, az saját megélhetésén kívül tud majd annak is a segítségére lenni, aki hibáján kívül szükségét lát és szenved (Ef. 4, 28).

Pálnak ez a tanítása hatott és eleven volt Európa történetében; nem véletlen ugyanis, hogy a fáradhatatlan munkálkodás mind szellemi, mind pedig anyagi téren ezt a kontinenst emelte a civilizáció legnagyobb fokára és hogy épen Európában valósultak meg az emberbaráti intézmények legszebb példái. Keresztény felfogás ugyanis a vagyon halmozását sem engedi, hanem az anyagi javakat Isten ajándékának tekinti a közösség, a nélkülözhető javára azon felül, ami a saját és a család ellátására szükséges.

Mindezekben a tanításokon felül az európai ember Pálban az európai embereszményt is tisztelheti. Pált ugyanis nem lehet egy nép, egy faj, egy kor emberei közé besorolni, ő már a krisztusi új ember típusa. Nyugodtan állíthatja tehát magát hívei elé követendő példaképként, mivel ő meg Krisztusnak volt hűséges követője (1. Kor. 4, 16; 11, 1; Fil. 3, 17; 1. Tesz. 1, 6). Pál embersége teljességgel áthatódott és feloldódott Krisztusban (G. 2, 20), de nem semmisült meg. Vallotta ugyan, hogy Isten kegyelméből az, ami (1. Kor. 15, 10), de rajta is megbizonyosodik

a dogmatikai alapelv, hogy a kegyelem nem semmisíti meg a természetet, hanem meghatványozza. Pál Krisztusban is Pál maradt, de krisztusi lett, nagyobb lett, több lett. Ami addig is érték volt benne, azt Krisztusba öltözöttén is megtartotta és Krisztus azt benne megnövelte.

A kereszténység első gondolata volt, hogy a *gens prima* (a zsidók) és a *gens secunda* (pogányok) helyére a *gens tertiá-t*, a keresztény emberközösséget állítsa. Senki sem volt alkalmasabb ennek a gondolatnak hordozására és önmagában való megmutatására, mint Pál, aki héber, görög és római volt egy személyben.

Elhangzott olyan vélekedés is Pálról, hogy végeredményben zsidó renegát, fájának árulója, aki népét megtagadta és megrontására tört, aki ősei vallását megmásította és annak szentélyébe bevezette a tisztátalanokat. Semmi sincs messzebb Páltól. Elég elolvasni azokat a sorokat, amelyekben büszkén vallja magát zsidónak. Dicsékszik vele, hogy ő is héber, hogy ő is izraelita, hogy ő is Ábrahám ivadéka (2. Kor. 11, 22). Ha másvalakinek úgy látszott, hogy bizakodhatik a testben, ő még inkább tehette volna: nyolcadik napon körümetélkedett, Izrael nemzetéből, Benjámin törzseből való volt, (ez a törzs Judával szinte versenyezve leghűségesebben őrizte az ősi hagyományokat), héber volt héberekől, a törvény megtartásában farizeus, a törvény szerinti igazságban kifogástalanul élt (Fil. 3, 4—6), a zsidó vallás legszigorúbb felekezete szerint, mint farizeus (Csel. 26, 5), felül is multa a zsidóságban számos kortársát nemzetéből, azoknál nagyobb buzgósággal követve őseinek hagyományait (Gal. 1, 14). Igaz, hogy a szent földön kívül, Tarsus városában született, de neveltetése nem az atyai házban és a pogány városban, hanem Jeruzsálemben fejeződött be; itt nevelkedett fel Gamáliele lábainál és tőle nyert oktatást az atyák törvényében annak teljes szigorúsága szerint és maga is buzgó követője lett a törvénynek (Csel. 22, 3).

Pál apostoli működésében is mindig szigorú rendet tartott: először minden helyen a szétszórtságban oda is eljutott zsidóknak hirdette az evangéliumot, s csak aztán fordult a pogányokhoz (Csel. 13, 46). Arról sem feledkezett meg sohasem, amit egyébként saját kezdeményezéséből is tett és amit az apostoli zsinat is a lelkére kötött: mindig gondoskodott a jeruzsálemi egyházközség szegényeinek szánt alamizna összegyűjtéséről, akikkel szemben szinte kötelességként hirdette a pogány keresztények között az alamiznaadást (Csel. 11, 30; 12, 25; Róm. 15, 26—27; 1. Kor. 8, 1—15; Gal. 2, 10). Nem mintha az alamiználkodás nem lenne minden keresztény kötelessége, hanem úgy értjük ezt, hogy az apostol, ha a jeruzsálemi keresztények megsegítéséről van szó, az alamiználkodás kötelezettségét nem a felebaráti szeretet erényéből vezeti le, hanem az igazságosságból. „... tartoznak is nekik. Mert ha a pogányok részesei lettek az ő lelki javaiknak, kötelességük a testiekben nekik szolgálni” (Róm. 15, 27).

Nem vezett kárba Pál egyéniségében a hellén neveltetés sem. Tarsus akkoriban szellemi élete és iskolái révén úgy szerepelt, mint Kisázsia Athénja. Így nem lehet rajta csodálkoznunk, hogy Pál teljesen otthono-

san mozgott a görög műveltségben, tökéletesen bírta a görög nyelvet, jóllehet a lelkében izzó buzgóság és indulat nem egyszer rendetlenséget teremtett a fogalmazásban és felborította a görög beszéd szabályait és arányosságát. Nagyon jól ismerte a görög műveltséget: még abban az egészen másirányú tevékenységben is, amely az övé volt, nem egyszer adódott számára alkalom, hogy ifjúkori tanulmányainak emlékeiből idézzen. Ezzel egyszerre nemcsak felhasználta, hanem meg is becsülte ezt a műveltséget (Csel. 17, 28; 1. Kor. 15, 33; Tit. 1, 12). Ez a hellén műveltség tette képessé, hogy az Areopagoson megjelenhessen és felszólalhasson (Csel. 17); és ennek a műveltségnek a görögök lelkében végbement elsőkélyesedése okozta, hogy épen ott olyan eredménytelen lett a szava. Ha ott lett volna Sokrátész, Platon vagy Aristoteles! Nem ábrándozunk ezeknek a nagyoknak azonnali megtéréséről, hiszen az végeredményben az Isten szabad választása alapján adott kegyelem műve; bizonyos azonban, hogy bármelyikük nagyon komolyan és nagyon elmélyedve tudott volna Pállal eszmecserebe bocsátkozni.

A későbbi kereszténység megint csak Pál útjain járt, amikor a görög világ műveltségét megmentette és a keresztény európai szellembe oly szervesen beleépítette. Ugyanaz a görög műveltség mennyire elszikadt és elferdült, mennyire más lett például az arab kultúrában! Ezzel szemben Platon és Aristoteles nagy gondolatai máig is élnek és hatnak az európai keresztény szellemi életben, hiszen Agostont Platon és Tamást Aristoteles nélkül nem lehet megérteni és megmagyarázni.

Nem lehet meghatódás és bizonyos szempontból elcsodálkozás nélkül olvasni Pál életében és leveleiben azokat a sorokat, amelyek a római birodalommal, tehát az akkori államhatalommal szemben való magatartást és felfogást mutatják meg. Főképpen ha meggondoljuk, hogy ennek az államhatalomnak az akkori birtokosa és képviselője Nero volt, a dühöngő császári örült. Igaz ugyan, hogy a hagyományos római *iustitia* és *ordo* akkor még nem rendült meg.

Pál apostol édesatyja után tarzusi polgár volt. Ezzel pedig együtt járt, hogy teljesjogú római polgárként született (Csel. 22, 28). Ez a polgárjog mentette meg nem egy alkalommal a megalázó megostoroztatástól (Csel. 16, 37; 23, 27); és ez mentette meg végül is a Jeruzsálemben ellene fenekedő zsidóktól: joga volt ugyanis mint római polgárnak egyenesen a császárhoz fellebbezni. (Csel. 25, 11; 28, 19).

Igy érthető, hogy Pál mindenben a rendet és a világi hatóság iránti figyelmet és engedelmséget hirdette, mivel abban Isten szolgáját látta. Ezzel persze a hatalmat is kötelezte, hogy valóban Isten szolgája legyen. Hatalom ugyanis nincsen mástól, mint csak Istentől; amik pedig vannak, azok Isten rendelése alapján vannak. Aki tehát ellene szegül a felsőbbségnek, Isten rendelésével száll szembe. A hatalom nem azért van, hogy a jót megfélemlítse vagy félelemben tartsa, hanem hogy a jót megdicsérje és ez által Istent szolgálja alattvalói javára. De abban is Isten szolgája, hogy büntetéssel fenýít meg azt, aki rosszat cselekszik. Szükséges ezért, hogy mindenki meghajoljon előtte, nemcsak a büntető harag, hanem a lelkiismeret miatt is, és hogy megfi-

zesse az adót és hogy megadja a tiszteletet (Róm. 13, 1—7). Titusnak is lelkére köti az apostol: emlékeztesse és figyelmeztesse a rábizott híveket, hogy a fejedelmeknek és hatóságoknak vessék alá magukat, hogy fogadjanak szót, legyenek minden jó cselekedetre készek (Tit. 3, 1). Timóteust pedig arra inti, hogy el ne maradjanak a könyörgések, imádságok, esedezések, hálaadások minden emberért: a fejedelmekért és minden feljebbvalóért, hogy békés és csendes életet élhessünk telve jámborsággal és tisztességgel. Ez jó ugyanis és kedves a mi Üdvözítő Istenünk előtt, (1. Tim. 2, 1—3), aki ebben a vonatkozásban sem a zürzavar-nak és fejtelenségnek, hanem a békességnek és a rendnek Istene (1. Kor. 14, 33).

Azt akarta tehát Pál, hogy az egész birodalom területén, minden helyen, a férfiak tiszta kezeket emeljenek fel imádságra és az asszonyok is hasonlóképen tisztességes öltözetben, szemérmességgel és józansággal ékesítvén magukat (1. Tim. 2, 8—9). Nagy szerencsétlensége volt a római birodalomnak, hogy az imádságban égre emelt kezekben nem látta meg a birodalom jövődjének biztosítékát és ahelyett, hogy rájuk támaszkodott volna, igyekezett inkább lemetszeni azokat.

Nem lehet tehát Pált sem zsidónak, sem zsidó renegátnak, sem csak hellének, vagy rómainak nevezni, hanem el kell benne ismer-nünk az „új embert”. Talán ő az egész emberiségnek Krisztus és a Szűzanya után legteltesebb, legtöbboldalú, legemberebb egyénisége. Kialakulásában nagy szerepe volt a természet rendkívüli nagy ajándékainak (éles elme, törekénységében is szívós test, törhetetlen akarat együttérző szív, céltudatos munkálkodás), a kegyelem kincseinek (apostol és próféta, tevékeny és nagy misztikus), a zsidóságnak és a kereszténységnek, amelyekből minden jót magába vett és magába épített. Így lett alkalmas arra, hogy az egész világnak szánt vallást elsőként hirdesse, hogy a katolicizmus legnagyobb apostola legyen: elsőként időben és elsőként munkája kiterjedésében s eredményeiben is.

Ennek a gazdag és hatalmas egyéniségnek végső magyarázata azonban mindig Krisztus volt: aki élt benne és akiért fáradozott, akinek megismerése óta minden mást csak kárnak és szennynak tekintett (Fil. 3, 8). Csak így bírta változatos életét, amely egy kalandornak is sok lett volna, csak így bírta vándorlásait, amelyeket semilyen csavargó vagy turlista sem bírta utána csinálni, ha figyelembe vesszük az akkori közlekedési viszonyokat. Ő azonban vézna testalkata és folytonos betegeskedése ellenére is bírta, mert mindenre erős és képes volt abban, aki neki erőt adott (Fil. 4, 13).

Isten választott edénye volt (Csel. 9, 15), aki által Krisztus ismertetése vált a népek között; prédikálására új kor nyílt az emberiség számára: ebben a korban élünk ma is, és ennek a kornak nem lesz vége a világ végezetéig.

Európának minden oka megvan rá, hogy a tizenkilencedik századforduló alkalmából tisztelettel emlékezzék meg Pál apostolról. Mert ha Pál nem tette volna a kereszténységet Európa vallásává, mindenképen másként alakult volna sorsa és aligha lenne a világ vezető világrésze,

az emberi kultúra bölcsője, hanem úgy szerepelne, mint Ázsiának egyik félszigete. Ezzel szemben azonban látjuk, hogy Európát a kereszténység megtartotta és megvédte az évszázadok folyamán s az európai műveltség, az európai embereszmény a történelem irányító tényezője lett. Nem is csoda, hiszen a kereszténységben vannak elrejtve az örök élet igéi, Istennek általa közölt gondolatai.

PÁL

„A következő éjtszakán azonban az Ur melléje állott és azt mondotta: Légy állhatatos, mert mint bizonytságot tettél rólam Jeruzsálemben, úgy kell bizonytságot tenned Rómában is.” Ap. Csel.

Kevésbe múlt, hogy nem tépték ezer darabra,
ahogy megszagatták ruhájukat hazug
botránkozással, Még fülébe visszazúg
a sok „káromkodott” tajtékzó, vad haragja...

Amint szegény-magát nehéz álomnak adja,
halálra fárasztott agyán cikázva fut
a napnak kinja át. Pihenni most se tud,
fekvőhelyén hanyódva vár a virradatra.

S egyszerre büzhödt börtönébe lép az Isten.
Hogy elgyötört fiát életrekeltse, minden
vigasztalás, remény — jól tudja ő — kevés;

parancsot ad hát néki. Annak, akinek már
ígéret, égi hívatottság mit se használ,
egy adhat éltető erőt: a küldetés.

Tótfalusy István